

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Hilal POLAT

Sivas Cumhuriyet Üni.
Edebiyat Fak.
Antropoloji Böl.
Yüksek Lisans Mez.

hilalpolat_58@hotmail.com

 0000-0001-5052-3254

 10.56387/ahbvedebiyat.1369251

Gönderim Tarihi: 30.09.2023
Kabul Tarihi: 18.12.2023

Alıntı: POLAT, H. (2023) "Sivas'ın Gürün İlçesine Bağlı Yolgeçen ve Güldede Köylerindeki Ölümü Düşündüren İnanç ve Uygulamalar". *AHBVÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (9), 55-72.

SİVAS'IN GÜRÜN İLÇESİNE BAĞLI YOLGEÇEN VE GÜLDEDE KÖYLERİNDEKİ ÖLÜMÜ DÜŞÜNDÜREN İNANÇ VE UYGULAMALAR

ÖZ: Ölüm olayının gerçekleşmeden hemen öncesinde, ölümün yaklaştığına dair bazı belirtilerin olduğuna inanılmaktadır. Her kültürde var olan bu inançlar, sembollerin ve yorumlamanın etkisiyle farklılık göstermektedir. Bu çalışmada Sivas'ın Gürün ilçesine bağlı Yolgeçen Köyü ve Güldede Köyü'nde ölüm belirtisi olarak kabul edilen inanç ve uygulamaların incelenmesine karar verilmiştir. Araştırma alanının konuya uygun olduğunun gözlemlenmesinin ardından sorular hazırlanmıştır. Çalışma sırasında derinlemesine görüşme formu ve katılımcı gözlem tekniği kullanılmıştır. Çalışmada Sünni ve Alevi olmak üzere iki görüş ayrı ayrı incelenmiş ve kültürel farklılıklar varsa ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Ancak iki topluluk arasında gerçekleşen kültürleşmenin etkisiyle çok az farklılık gözlemlenmiştir. Araştırılan topluluklarda ölümden sonra yaşamın devam ettiği inancının da etkisiyle insanlar ölümden hem korkmuş hem de ölümü merak etmişlerdir. Bunun doğrultusunda ölüm öncesindeki ecel belirtilerinin neler olduğunu bulmaya çalışmışlardır. İnsanlar etraflarında olup biten her şeyi gözlemlemeye çalışarak birtakım sonuçlara varmışlardır. Ölümün belirtisi olduğu düşünülen inanç ve uygulamalar; hayvan ve bitkilere bağlı olan, rüyada görülen olaylara bağlı olan, doğa olaylarına bağlı olan, eşyalara bağlı olan, hastanın fiziki ve psikolojik değişikliklerine bağlı olan ve ölümü çağrıştıran diğer inançlar olarak altı başlıkta sınıflandırılmıştır. Sınıflandırılan bu inanç ve uygulamalar insanların zihninde önemli yer edinmiş ve ölüme bakış açısını genişletip, insanların ölümden sonraki yaşam inancını kuvvetlendirmiştir. Elde edilen bulgulara bakıldığında, topluluklara ölümü çağrıştırdığı düşünülen inançlar, onlar için birer sembol hâline gelmiş ve semboller sayesinde nesiller arasında aktarımı sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ölüm, İnanç, Sembol, Kültür, Topluluk.

BELIEFS AND PRACTICES REMINISCENT OF DEATH IN THE VILLAGES OF YOLGECEN AND GÜLDEDE IN GÜRÜN DISTRICT OF SİVAS

ABSTRACT: It is believed that just before the death occurs, there are some signs that death is approaching. These beliefs, which exist in every culture, differ due to the influence of interpretation and symbols. This study was intended to examine the beliefs and practices that are considered signs of death in Yolgeçen Village and Güldede Village in Gürün district of Sivas. Questions were prepared after observing that the research area was suitable for the subject. An in-depth interview form and participant observation technique were used during the study. In the study, two views, Sunni and Alevi, were examined separately within the purpose of revealing the cultural differences, if any. However, very few differences were observed due to the influence of acculturation between the two communities. In the communities studied, people were both afraid of and curious about death, under the influence of the belief that life continues after death. In line with this, they tried to find out what the signs of death were before death. People indeed reached some conclusions by trying to observe everything that is happening around them. Beliefs and practices thought to be a sign of death are classified under six headings: Beliefs that depend on animals and plants, those that occur in dreams, those that depend on natural events, those that depend on objects, those that depend on the patient's physical and psychological changes, and other beliefs that evoke death. These classified beliefs and practices have gained an important place in people's minds, broadened their perspective on death and strengthened their belief in life after death. Considering the findings, beliefs that are thought to remind communities of death have become symbols for them and have been transmitted between generations thanks to symbols.

Keywords: Death, Belief, Symbol, Culture, Community.

Giriş

Ölüm evrensel bir olgu olup insanlık tarihi boyunca üzerinde en çok düşünülen ve aşılması gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğumla başlayan yaşam döngüsü ölümle son bulmaktadır. Ölümlü olmanın insan için çaresizlik olarak algılanması, insanın ölümü aşamaması, ölümden ve ölüm sonrası tehlikelerden kaçınmak için çeşitli inanç ve uygulamaları beraberinde getirmiştir (Hökekleli, 2008: 14; Bauman, 2000: 10; Tunç, 2021b: 206).

Kültür yapıcı bir varlık olarak insanın ölüme yaklaşımı çeşitlilik gösterir. Ancak insanlık tarihi göz önüne alındığında insanın yaşamında üç önemli geçiş aşaması olduğu kabul edilmektedir. Bunlar; doğum, evlenme ve ölümdür. Geçiş aşamalarının çevresinde pek çok adet, tören, kaçınma ve dinsel büyüsel işlemler bulunmaktadır (Örnek, 2017: 17). Bu işlemlerin gerçekleşmesindeki temel amaç, kişilerin var oldukları yeni geçiş aşamalarında daha iyi bir durumda olmalarındandır.

Ölümün bütün insanlık için bir kaçınılmaz son oluşu ve tekrar dirilme inancı, dünyanın her yerinde ölüm çevresinde oluşan âdetlere ve uygulamalara evrensel bir karakter kazandırarak bir kültür hâline gelmiştir (Göde ve Türkan, 2015: 69). Dolayısıyla kültürün bu aşamada en önemli etkileşimi din olgusuyla olmaktadır (Tunç, 2021c: 57 vd). Din inananların hayatlarına belli değişiklikler getiren, kural ve normlarıyla toplumsal değişme yönünü belirleyen bir olgudur. Toplumun belli yöndeki alışkanlık ve uygulamalarında din ve dinsel olguların mutlak hâkimiyeti söz konusu olduğunda din-kültür arasındaki ilişki ve etkileşim ölüme ilişkin pratikleri çeşitlendirmektedir (Tunç, 2021a: 22; Atay, 2012: 22).

Yapılan uygulamalar, inançlar ve ölüye gösterilen saygı, ölüm sonrasında varlıklarının devam ettiği inancına dayanır. Toplulukların ölüme bakış açısı, inançları ve gelenekleri, ölüm sonrası gerçekleştirilen ritüel ve uygulamalardan anlaşılır.

Sedat Veyis Örnek, ölüm konusunu; ölüm öncesi, ölüm anı ve ölüm sonrası olarak üç ayrı başlıkta incelemiştir (2017: 19). Bu çalışmada da ölüm öncesi döneme odaklanılmıştır. Ölüm öncesinde, ölüm olgusuna duyulan merakın ortaya çıkardığı inançlar, insanların ölüm korkusuyla baş etme çabalarının bir yansımasıdır. Ölüme dair inançların olduğu durumlarda, beklenen felaketi önlemek amacıyla çeşitli kaçınma stratejileri uygulanmıştır. Ayrıca hayatın son bulacak olması, insanın kökeni, kimliği ve temel amacının ne olduğu konusunda ebedî soruların doğmasına yol açmıştır (Spellman, 2017: 14).

Yapılan çalışma, Sivas'ın Gürün ilçesine bağlı Yolgeçen ve Güldede köylerindeki ölüm öncesinde gerçekleşen inanç ve uygulamaları içermektedir. Mayıs 2022-Mayıs 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilen alan çalışması, ölümün habercisi olduğuna inanılan düşünceler konusunda detaylı bilgi sağlamıştır. Araştırma boyunca toplamda 44 kişiyle görüşülüp, 9 tane cenaze törenini gözlemlene fırsatı bulunmuştur. Yolgeçen Köyü'nde yaşayan kişiler Sünni'dir. Kaynak kişilerin verdiği bilgiye göre köyün yaşlı ve genç nüfusu birbiriyle orantılıdır. Burada cenazelerin yıkanması için bir gasilhane, cenaze namazları için iki cami, cenaze yemekleri için de bir adet köy konağı bulunmaktadır. Güldede Köyü'nde yaşayan kişiler Alevi'dir. Köyde kırk yaş altı birey yoktur. Önceden okul olarak kullanılan alan, köyde öğrencinin olmamasından dolayı kullanılmadığı için günümüzde gasilhane ve cenaze yemeklerinin yenildiği yer olarak kullanılmaktadır. İki köy arasındaki katılımcı sayısını dengede tutmak ve ölüm olayı hakkında bilgi sahibi oldukları düşünüldüğü için, araştırmaya sadece kırk yaş üstü bireyler katılmıştır. Bu çalışmada birbiri ile sınırı olan bu iki köyde uygulanan ritüellerin ve inançların, farklılıklarını gözlemlenmek hedeflenmiştir.

1. Ölümü Düşündüren İnanç ve Uygulamalar

Ölüm, kaçınılmaz olarak her canlının yaşayacağı bir olaydır. Bu durum insanlar tarafından genel olarak kabul edilmiştir. Ölüm olayının bilincinde olan kişiler, bilinçaltına ölüm korkusunu yerleştirmiştir ve ölüm öncesinde yapılan her şeyi gözlemleyerek ve sonrasında ölümle ilişkilendirerek yorumlamışlardır. Örnek'e göre ölüm korkusunun etkisiyle tedirgin olan toplum, gelecekte olacak şeyleri de tahmin etmek istediği için sürekli olmayan ve olduğu zamanda

genelde kötü sonuçlanan davranışları yorumlamaya çalışmışlardır. İnsanlar hayvanları, rüyaları, eşyaları, hava olaylarını, kişilerde görünen fizyolojik ve psikolojik değişimleri, ölümle ilgili olayları ve bunun gibi durumları gözlemleyerek buradaki durumları ölümün belirtisi olarak kabul etmişlerdir (2017: 23). Olayları ve durumları yorumlarıyla birleştiren kişiler bunları ölümün sembolü olarak kabul etmişler ve bu ölüm sembolleri geçmişten günümüze aktararak o kültürü benimseyenler tarafından kabul edilmesini sağlamışlardır.

İnsanlar, ölümle ilişkilendirdikleri olayları yorumlayarak kendilerine göre inançlar oluşturdukları gibi ölümün ve kötü durumların gelmesini engellemek amacıyla da kendilerine göre kaçınmalar bulmaya çalışmışlardır. Bulunan kaçınmalar da yine inançların yorumlanmasında olduğu gibi toplumun içinde bulunduğu kültürün de etkisiyle ortaya çıkmış ve her toplumda farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır.

1.1 Rüyada Görülen Olaylara Bağlı Olan İnanç ve Uygulamalar

Kişilerin rüyalarının ne yönde olacağı, gün içindeki istek ve hayallerinin etkisiyle şekillenmektedir. Bu hayallerin şekillenmesinde semboller ön plandadır. Semboller, hayallerdeki olayların fiziksel olarak karşılanmasında ve bilinçdışı kurgulanan durumların bilince aktarılmasında aracı olmaktadır. Bu durumda hayallerde ve isteklerde olan durumlar rüyalara doğrudan yansıtacağı gibi sembollerle de yansıtılabilmektedir. Rüyadaki sembollerin ne anlama geldiği de geçmişten günümüze kadar sürekli ilgi çekici olmuştur. Sembollerin ne anlama geldiği araştırıldığında genel olarak toplumsal, geleneksel ve kültürel nedenlerle ilişkili sonuçlara ulaşılmıştır. Rüyalarda görülen bazı nesne, kişi ve olaylar da ölüm olgusunun bir sembolü olarak kabul edilmektedir. Ölüm olayının, insanların düşüncelerinde önemli bir yer edindiği bilinmektedir. Rüyada görülen bazı durumların araştırılması ve çeşitli fikirlerin ortaya atılması ölüm olayıyla birleştirilmiş ve bu birleşmeyle beraber de toplumda herkesin kabul ettiği ortak bir sembol dili hâlini almıştır (Eren, 2010: 1077). Bu semboller yöreden yöreye farklı yorumlanmıştır. Bunu etkileyen en önemli unsur da kişilerin içinde bulunduğu kültürel yapıdır.

Rüyalar, ölümle ilgili haberler verdiği için çok sık duyulan olgulardır. Araştırılan toplum tarafından "Ayan oldu" kavramı bu nokta da karşımıza çıkmaktadır (Toprak, 07.06.2022). Ölümle ilişkilendirilmiş bir rüya gördükten sonra bir ölüm olduğunda "bana ayan olmuştu bu rüyayla" diye anlatılmaktadır. Burada kişi rüya aracılığıyla ölüm olacağına dair bilgilendirildiğine inanmaktadır. "Ayan olmakta", olayı hissetmek ve olayla ilgili bilgilendirilmek anlamlarında kullanılmaktadır. Ölümle ilişkilendirilmiş olan rüyalardan herhangi birini gören kişi, rüyasını kimseye anlatmadan köpeğe ekme verir. Bunu sadaka niyetiyle yapar. Köpeğe ekme verilerek kötü bir haberin gelmesi engellenmeye çalışılmaktadır. Bunun yerine fakir birine yemek yedirenler veya para verenler de vardır (Toprak, 01.06.2022; Moğulkoç 07.06.2022; Kartal M., 14.09.2022). İnsanların günlük hayatta yaşadıkları olayların bilinçaltına yerleşmesi ve bunun rüya olarak görülmesi olayına insanlar çok fazla anlam yüklemişlerdir.

Ölüm, insan zihninde genellikle karanlık ve korkunç bir şekilde yer almaktadır. Sevdiklerini kaybetme korkusu insanların içlerinde hep var olmuştur. Rüyada sevdiğinin ölümünü gören bir kimse bunu kabullenemez ve genellikle gördükleri rüyadan sonra ölüm haberi veya kötü haber gelmemesi için kimseye anlatmamaktadır. Anlatmak isteyen kişiler ise suya anlatıp daha sonra da suyu dökmektedirler (Aktaş, 12.07.2022; Aslan H., 15.09.2022). Korkulan olayın, suyla birlikte akıp gideceğine inanılmaktadır. Bazı kimseler ise rüya gördükten sonra bir sevap işleyerek iç ferahlığı sağlamaya çalışmaktadırlar (Kartal M., 14.09.2022; Tepe B., 01.03.2023).

Ölüm olgusuyla ilişkilendirilmiş durumlardan biri de evdeki duvarın yıkıldığını veya evin çatısının uçtuğunu rüyada görmek olmuştur. Böyle bir rüyanın görülmesi, Ölümüne dair bir inanca işaret etmektedir. Bir yerin yıkılmasıyla ilgili rüya görmek, ölüm habercisi olarak sıkça ifade edilen inançlardan biridir. Bu rüyalardaki olaylar, ölümle bağlantılı semboller arasında değerlendirilmektedir.

Bir yerlerin yıkılması, birinin öleceğine ve evinin yıkılacağı anlamına gelmektedir. Evinin yıkılması burada mecazi anlamda olup, cenaze sahiplerinin üzüntüden çok kötü olacağı anlamına gelmektedir. Anlatılan bir örnek şöyledir:

Rüyamda evin arkasına doğru yürüyordum, samanlık evin arkasındaydı, bir baktım büyük bir rüzgâr geldi, samanlığın çatısı uçtu, duvarları yıkıldı, komşumuz Fadime abla vardı, çatı onun evinin önüne kondu, Fadime abla zaten hastaydı ben anlamıştım onun öleceğini, zaten sabah da haberi geldi (Çopur, 18.07.2022).

Evin yıkılması, insanların ölümden sonra duyduğu derin üzüntüye benzetilmiştir. İnsanlar rüyalarında evlerinin yıkıldığını, ölümle bağdaştırmış ve buna inanmışlardır. Rüyada bir evin yıkılması, hanede yaşayan kişilerin çok üzüleceği bir olay yaşayacağı anlamına gelmektedir. Bu olayda genel olarak ölüm olarak anlatılmaktadır. Yengel, tarafından yapılan çalışmada, Adana'da da aynı inanç gözlemlenmiştir. Rüyada evin duvarının yıkıldığının görülmesi ölüm olarak yorumlanmıştır. Bu inanca göre rüyada evin ön kısmı yıkılırsa rüya sahibinin kendisinin öleceği, arka kısmı yıkılırsa rüya sahibinin yakınının ölüm haberi geleceğine inanılmıştır (Özdamar, 2022: 42; Yengel, 2008: 14).

Dişlerin rüyada dökülmesi durumu da ölüm sembolü olarak kabul edilmektedir. Dişlerinin sadece birkaçının döküldüğünü gören kişi, bu durumu bir kişinin ölümünün işareti olarak yorumlamaktadır (Moğulkoç, 01.06.2022; Avcu, 04.04.2023). Azı dişinin rüyada döküldüğünü görmek, yakın bir akrabanın ölümüne işaret olarak kabul edilmektedir. Bu durum, rüyada görülen azı dişinin akrabayı ve ölümü temsil eden bir sembol olduğunu vurgular (Tepe, 14.09.2022; Moğulkoç, 19.02.2023). Eğer bir kişi rüyasında dişlerinin tamamının döküldüğünü görürse, bu durum dişlerinin tamamının dökülmesine kadar uzun bir ömür süreceği şeklinde yorumlanmaktadır (Tepe, 04.06.2022). Kaynak kişinin anlattığı rüya şu şekildedir:

Rüyamda sağ ve alt taraftaki en sondaki dişim düşüyordu, yemek yemeye çalışıyordum ama bir türlü yiyemiyordum. Ağzıma aldığım hiçbir şeyi çiğneyemiyordum. Sabah uyandığımdaya rüyayı kayınvalideme anlattım. O rüyamı duyunca donakaldı. Hemen bir kova sütü fakir bir komşuya götürdü. Rüyanın anlamı ölümmüş, anlatmadan önce birlerine yardım yapsak daha iyi olurmuş aslında. Kayınbabamı kaybettik bu rüyadan sonra, onun öleceği bana böyle ayan olmuştu (Kul, 20.08.2022).

Kayseri, Erzurum, Konya, Maraş, Uşak, Rize, Çorum ve birçok ilde de rüyada dişin görülmesi ölüm haberi olduğuna inanılmıştır. Rüyada dişin çekilirken acıması ya da acımaması, dişin hangi yönden çekildiği gibi durumların ölecek kişi hakkından bilgi verici olarak kabul edilmiştir (Örnek, 2017: 34-35).

Kişinin saçının rüyada kesildiğini görmesi, kendi ölümünün habercisi olduğuna inanılmıştır. Saçın kesilmesi, rüya gören kişinin yaşamıyla ilgili bir sembol olarak ifade edilmiştir. Bu noktada, rüya sahibinin gençse saç kestirmenin ömrünü uzatacağına inanılırken, yaşlı bir bireyin böyle bir rüya görmesi durumunda öleceğine inanılmaktadır (Aslan H., 15.09.2022; Aslan B., 15.09.2022). Saçın kesilmesiyle ilgili anlatılan bir rüya örneği şu şekildedir:

Babaannem hasta yatıyordu. Ölüm döşeğindeydi. Temel ihtiyaçlarını bile bizim yardımımızla karşılıyordu. Bir rüyasında babam tarafından saçını kesilirken görmüş, böyle bir rüyayı genç biri gördüğünde ömrü uzarmış ama babaannem gibi yaşlı biri gördüğünde ölümünün yakın olduğuna dair bir işaretmiş. Bu rüyadan sonra babaannemi kaybettik. Canını teslim ederken yanında sadece babam vardı. Galiba rüyasında babamın saçını kesmesi de bunun işaretiydi (Bulut, 01.06.2022).

İnsanlar rüyasında gördüğü olayları yaşlarıyla da ilişkilendirmiştir. Genç biri rüyasında saçının kesildiğini görürse o kişinin ömrü uzar, hayra yorulur. Ancak bu rüyayı yaşlı bir insan görürse yaşı itibarıyla hayatının sona ereceğine, saçlarının kesildiği gibi hayatının sona ereceğine inanırlar. Yaşlı insanlar için ölüm daha kabul edilebilir bir olgu olurken genç insanlar için bu pek düşünülmemektedir. Ancak ölüm kavramı hayatın bir gerçeğidir. Gagauz Türklerinde de rüyada görülen saç kesilmesi ölüm habercisi olarak kabul edilmiştir (Dinç, 2004: 92).

Nur olarak isimlendirilen bir ışık sembolünün rüyada görülmesi, ölüm habercisi olarak kabul edilmektedir. Araştırılan topluluk, rüyada görülen ışığı nur olarak değerlendirmiş ve bu ışığı ölümle ilişkilendirmiştir. Rüyada görülen ışık, ölecek kişinin vefatından sonra aydınlık bir şekilde öteki dünyada yaşamını sürdüreceğinin bir işareti olarak algılanmıştır. Nur olarak adlandırılan ışığı gören bir kişinin anlatımı şu şekildedir:

Rüyamda birinin evinin önünde toprağın ve pisliğin üstünde yorgan dikecektik, yerleri elimle düzelttim, yorganı serdim. Birden yorganın ortasında bir ışık, aydınlık belirdi. Sanki oraya nur doğdu. Işık o kadar parlaktı ki gözümü alıyordu. Işığı elimle aldım, yanıma koydum. Koyduğum yer topraklı. Sabahında torunumun ölüm haberini aldım. Torunumu toprağa koymuşum (Dişli, 07.06.2022).

Rüyada görülen ışık sembolü aslında öbür dünya ile ilişkilendirilmiştir. İnsanların doğasında var olan ahiret inancı bunu destelemektedir. İnsanlar beyaz ışığı gördükleri an öbür dünya akıllarına gelmektedir. Çünkü insanların bilincinde öteki taraf nurlu ve beyaz bir ışığı çağrıştırmaktadır.

Kapının kenarındaki tahtaların rüyada sökülmesi veya söküldüğünün görülmesi durumunda bir kişinin öleceğine inanılmaktadır (Toprak, 20.08.2022; Avcu, F., 02.03.2023). Araştırılan toplumun yerel ağzına göre kapının alt kısmındaki tahtalara eşik, kapının yan tahtaları da sivik olarak adlandırılmıştır. Rüya sahibinin, evinin kapısının eşiğinin ve siviklerinin söküldüğünü gördüğünde bu durumun ölümünün habercisi olduğuna inanılır. Bu durumu, rüya sahibinin tabutu için tahtalar hazırladığı şeklinde yorumlayanlar da vardır (Toprak, 20.08.2022). Başka bir yorum da tabut evden çıkarken zorlanılmaması için tahtaların söküldüğü şeklindedir (Avcu, F., 02.03.2023). Her iki durumda da ölümle ilişkili olan tabut ile bağdaştırılarak, ölüm belirtisi olarak kabul edilmiştir.

Yaz mevsiminde rüyada kar görülmesi, olağandışı bir durumu simgeler ve genellikle rüya sahibinin kötü haberler alacağına ve bu haberle derin bir üzüntü yaşayacağına dair bir inançla ilişkilidir. Bu rüya, genellikle bir kişinin ölümü veya ciddi bir hastalığa yakalanma gibi olumsuz olayları temsil etmektedir. Bunun tam tersi olarak kış mevsiminde, yazlık meyve toplamak yine aynı anlamı ifade eder. Burada rüyada görülen terslik, kötü haberlerin gelmesi olarak kabul edilmektedir (Tuna, 20.08.2022). Rüyada kış mevsimiyle ilgili olaylar görmek çoğu zaman ölümü çağrıştırmıştır. Yaz mevsiminde her yer güneşli ve sıcakken, birden rüyasında kara kış gören insanların içine ölüm korkusu düşmektedir. Mevsimlerin de ölümü sembolik olarak düşündürmesi olağandır.

Rüyada bir kişiyi bulgur kaynatırken görünce, bulguru kaynatan kişinin ölüm haberinin gelmesi beklenmektedir. Bu rüya, bulguru kaynatan kişinin suyunun ısındığını, yolun sonuna geldiğini işaret etmektedir (Tuna, 27.10.2022; Dere, 02.03.2023). Konuyla ilgili anlatılan olay şu şekildedir:

Bekir'in karısını hastaneye götürdüler, onun gecesinde rüya gördüm. Bizim evin oradan onlara doğru gidiyordum. Bekir'in evinin arkasında boş bir alan var orada bulgur kaynatıyorlar bir sürü kalabalık var. Bulguru karıştıran da Bekir'in karısı Fatma'ydı. Sabah olunca Fatma öldü (Tuna, 27.10.2022).

Kaynak kişi, bireyin hastaneye gitmesini görmesi nedeniyle zihninde onun ölüm haberinin alınacağı fikrini yerleştirmiş ve bu durum rüyasında bu olayı görmesine sebep olmuştur. Samsun'da gerçekleştirilen bir çalışmada ise, rüyada kazan görmenin ölüm habercisi olarak algılandığı belirtilmiştir (Saraç, 2021: 244). Araştırılan toplumda bulgur kaynatılmasının ölüm habercisi olarak kabul edildiği bir bağlamda, Samsun'da bulgurun kaynatıldığı kazanın da ölüm haberi olarak algılandığı ortaya çıkmıştır.

Rüyada bir kimsenin ölen kişileri rüyasında sık sık görüp kendini çağırdığını söylemesi gibi durumlar da ölümün habercisi olarak kabul edilmektedir. Bir kişi artık sürekli ölen kişileri sayıklayıp, onlarla konuşuyor gibi davranması ve rüyasında o kişilerin kendisini çağırdığını görünce ölümünün beklenmesi muhtemeldir (Dişli, 07.06.2022; Kartal Z., 14.09.2022). Anlatılan bir olay şöyledir:

Kayınbabam ölecekti belliydi, yatmıyordu ama benzi sararmıştı, ayakları şişmişti. Komşunun yanına doğru gitti, döndüğünde ölen kişilerin de orda olduğunu anlattı. Rüyasında da o gün babasının ne duruyorsun artık gel dediğini anlatmıştı. Çok geçmedi, akşamında kayınbabamı kaybettik (Aslan, 12.08.2022).

Ölen bir kişinin rüya sahibini yanına çağırması, ölümle ilişkilendirilen bir başka olgudur. Sanal, yapmış olduğu incelemede bir gazete yazısına değinmiştir. Orada yazılanlara göre, hasta kişi, rüyasında ölen arkadaşının kendini çağırdığını anlatmıştır. Görülen kişi, organ bağış yaptığı için, kendisinin de aynı davranışı sergilemesini rüya sahibinden istemiştir. Rüya sahibi bu rüyadan sonra öldüğü zaman organlarının bağışlanmasını istemiştir. Gazete, bu durumu “öte taraftan gelen metafiziksel bir işaret” olarak yorumlamıştır (2013: 194). Ölen kişi tarafından çağrılmak, bu hayattaki süresinin dolduğuna ve artık öteki tarafa göç etmesi gerektiği şeklinde yorumlanır. Ölen bir kimse inançlarımız doğrultusunda ahirette olmaktadır. Rüyaı gören kimsenin bu fikre kapılması ve onun da ahirete gideceğine inanması çok olağan bir durumdur. İnançlarımız doğrultusunda ahiret inancı, öteki taraf inancı gibi kavramlar bu inançların temelini oluşturmaktadır. Tatar Türklerinde de aynı inanç bulunmaktadır. Rüyaı ölen birinin rüya sahibinin çağırdığını görmesi, çağırdığı zaman gittiğini görmesi, kişinin hayatının son bulmasının yakın olacağı şeklinde yorumlanmıştır (Zaripova Çetin, 2008: 106).

Siyah ayakkabı görmek, ölümün habercisi olarak kabul edilir. Ayakkabı sembolü, bir kişi öldüğünde ayakkabısının kapının önüne konulma geleneğinden kaynaklanır. Siyah bir ayakkabıyı kapının önünde, giyilmemiş bir şekilde görmek ise ölümün habercisi olarak tanımlanır. Ölen kişinin ayakkabısını kapının önüne koymak, bazılarında göre cenaze evinin belli olması ve yas tutulduğunun anlaşılması amacıyla yapılırken (Tuna, 20.08.2022; Tepe, 15.09.2022), diğerleri ise başkasının alıp giymesini, faydalanmasını sağlamak ve sevap kazanmak amacıyla yapılır (Çopur S., 03.02.2023). Bu konuda farklı inançlar bulunmaktadır. Ölümünden sonra gerçekleştirilen bir eylemin rüyada görülmesi, ölüm habercisi olarak yorumlanır.

Bulanık su, ölümle ilişkilendirilen başka bir semboldür (Avcu, S., 02.03.2023). Bulanık su gören kişinin ölümünün yakın olduğuna inanılır ve bu durum, ölen kişinin gömülmeden önce yıkandığı suyun bir işareti olarak kabul edilir.

Bunun dışında bir de bulanık su, kişinin artık yaşamında göreceği aydınlık günlerinin olmayacağını ve hayatın sonuna geldiğini ifade etmektedir. Saraç'ın (2017: 188), Boyabat folklorunda ölüm adetlerini araştırdığı çalışmasında da aynı sonuca varılmıştır. Bu bölgede de bulanık su ölüm belirtisi olarak kabul edilmiştir.

Tabut da ölümün bir simgesidir. Rüyaı tabut gibi kapısız penceresiz bir ev görmek de ölümün habercisi olan inançlardandır (Bulut, 01.06.2022; Çopur, F., 03.02.2023). Rüya sahibi, rüyasında böyle bir evde bulunup, bir de burası ne güzel derse öte dünya da yaşamının güzel olacağı şeklinde yorumlanmaktadır. Rüyaı görülen bu ev kişinin yeni evi yani mezarı olarak kabul edilmektedir.

Hem araştırılan toplum da hem de benzer örneklerin bulunduğu toplumlara bakıldığında rüyaların ölüm olgusuyla ilişkisi açık olarak görülmüştür. Araştırmanın yapıldığı toplumlarda rüyaya bağı inançlar konusunda, iki köy arasında farklılık görülmemiştir. Çalışmaya yazılan her örnek iki köyde de yaygındır. Genel olarak kadınlar erkeklere oranla rüyanın ölümle ilişkisine daha çok inanmaktadır.

1.2. Hayvan ve Bitkilere Bağı Olan İnanç ve Uygulamalar

Hayvan ve bitkiler, Türk kültüründe oldukça önemli bir yere sahiptir. İnsanlarla ayrı kabul edilemeyip, insanların sosyal yapısının oluşmasında da etkili olmuşlardır. Hayvanların her hareketini inceleyen insanlar, onlara bazı anlamlar yüklemiştir. Yine aynı şekilde bitkilerin de oluşum şekli ve kullanım alanları gibi incelemelerle onlara da anlamlar vermişlerdir. Hayvan ve bitkiler bu şekilde birer sembol hâlini almışlardır. Türk toplumu, özellikle hayvanlarla o kadar içli dışlıdır ki, hayvanlar ve zaman arasında bir bağı kurmuşlar ve on iki hayvanla on iki yılı eşleştirerek bir takvim oluşturmuşlardır. On iki yılda bir başa saran bu takvimde yıllar hayvanlara göre şekillenmiştir (Türkmen, 2012: 97-100). Zaman dışında, geçmişten günümüze kadar gelmiş birçok eserde de hayvan ve bitki kültü ile karşılaşmak kaçınılmaz olmuştur. İnsanlar, hayvanların davranışlarını inceleyerek, içinde buldukları kültüründe etkisiyle onları sınıflandırmışlardır. Bu sınıflandırma kutsal ile kutsal olmayan şeklinde olmuştur. Davranışları dışında dış görünüşleri de sınıflandırmanın temel olgularındandır. Burada oluşturulan sınıflandırma ile

hayvanların hareketlerine, davranışlarına ve fiziki özelliklerine bakarak; ölüm, faydalı, zararlı, mevsim, uğurlu, uğursuz ve hava olayları da dâhil olmak üzere birçok konuda yorum yapmışlardır (Irmak, 2018: 204). Hayvanların zamanla ilişkilendirildiği takvimde de bu sınıflandırma izleri görülmüştür. Uğursuz kabul edilen hayvanların olduğu yıllarda kuraklık ve kötü olayların olması beklenirken, uğurlu kabul edilen hayvanların olduğu yıllarda huzur ve bereket beklenmiştir (Türkmen, 2012: 99). Ölüm olgusu üzerinde de uğursuz olarak kabul edilen hayvanların etkisi gözlemlenmiştir. Karga, baykuş vb. hayvanların eve yakın yerlerde görünmesi kötü bir olayın habercisi olarak yorumlanmıştır.

Hayvanların sezgilerinin çok kuvvetli olduğuna inanılmaktadır. Bu nedenle hayvanların ve bitkilerin ölümü önceden hissedip haber verdiği için inançlar yaygındır. Ölümü haber verirken de normalde yaptıklarının dışında hareketler sergileyerek, insanların anlamasını sağlamaya çalıştıkları düşünülmektedir. Hayvanların bu sezgi yetenekleri ve uğurlu ve uğursuz olarak yapılan sınıflandırmalar, ölüme dair birer sembol olmalarında etkili olmuştur (Örnek, 2016: 288). Ölümün habercisi olarak kabul edilen birçok hayvan vardır. Bunlar; baykuş, karga, köpek, horoz ve yabani tavşan şeklinde sıralanabilir.

Baykuşlar hakkında yapılan araştırmalar sonucunda baykuşlar bazı toplumlarda uğurlu kabul edilirken bazılarında ise uğursuz kötü güç olarak kabul edilmiştir. Burada uğurlu ya da uğursuz kabul edilmesinde, baykuşun fiziksel özellikleri, ötüşü ve karanlıkta görme yeteneği gibi özellikleri etkili olmuştur. Toplumlardan bazıları bu özellikleri uğursuzluk, kötü güç, kötü haber olarak yorumlarken bazıları ise güzel ve üstün yetenek olarak yorumlamıştır. Baykuşlar, Hintliler ve Mısırlılar tarafından ölüm kuşu olarak kabul edilmiştir. Genel olarak ölümün sembolü olarak bilinmektedirler. Baykuşların genellikle mezarlıkta hava kararınca belirlediği anlatılmaktadır. Bu durum baykuşların gece görünmeyeni görmeleri olarak yorumlanmıştır. Yani gece mezarlıkta ölümlerin ruhlarını temsil etmek için bulunduğu inanılmıştır. Klasik dönemde yazılmış birçok eserde ise baykuşların organlarının hastalıkların tedavisine faydalı olduğu anlatılmıştır (Gülakan Kaman, 2015: 1140-1142). Bu nedenle baykuşların uğursuz olması gibi bir durum bazı toplumlarda söz konusu bile olmamıştır. Genel olarak Türk toplumlarına bakıldığında da baykuşlar, uğurlu ve uğursuz olarak yorumlanmıştır. Her toplumun farklı yorumlamasındaki en büyük etken de kültürel farklılıklardır.

Gürün'de baykuş karanlığı ve ölümü temsil eden bir hayvan olarak bilinmektedir. Söz konusu algı gece ötmesi ve öterken çıkardığı acı, hüznü bağıрма sesinden kaynaklanmaktadır. Çıkan ses, bir ölüm olayından sonra yas tutan birinin çıkardığı sese benzetilmiştir. Bu nedenle baykuşun bulunduğu yerde bir yas haberinin olacağı beklenir. Bu konuda anlatılan örnekler şu şekildedir:

Hayriye'nin nişanından geliyorduk, arabanın önüne baykuş kondu. Eşim çok korktu. Eyvah ben bu gelinin düğününü göremem dedi. Sonra baykuş önümüzden gidince eşim rahat etti. Yola devam ettik, iki gün sonra eşimin kardeşi öldü (Moğulkoç, 01.06.2022).

Baykuş bizim samana yuva yapmıştı. Ya kaldırın ya öldürün yoksa evden ölü çıkar dediler. Bizde öldürüp günahına girmeyelim diye kaldırdık uzak bir yere bıraktık. (Demir, 24.06.2022).

Hayvanların çağrıştırdığı sembolik ifadelerin toplumdan topluma değişmesinin en büyük etkeni kültürdür. Farklı kültüre sahip toplumlar, bazı hayvanları uğursuz olarak nitelendirmişlerdir. Gürün örneğinde baykuş, karanlığın ve ölümün habercisi olarak bilinmektedir. Baykuşun ötüşü, bir eve tünemesi ve evin üstünde üç kez uçuşması, o evden bir ölünün çıkacağına dair bir işarettir. Baykuşların, gece aktif canlılar olması onları karanlıkla ilişkilendirmiştir.

Kargalar, günümüzde çoğu toplumda ölümü ve kötü haberleri simgeleyen hayvanlardır. Bu her toplumda böyle değildir. Örneğin, Yunan mitolojisinde alışılmışın dışında olarak ölümsüzlüğü temsil etmektedir. Bu nedenle de kutsal kabul edilen ve saygı duyulması gereken bir hayvandır (Yayan-Can, 2021: 162).

Kargaların ölüm sembolü olarak kabul edilmesinde, renkleri ve yaşam şekilleri büyük etki oluşturmuştur. Siyah renge sahip kargalar, renginden dolayı ölümü çağrıştırmaktadır. Siyah

renk, genel olarak yas rengi olarak kabul edilmektedir. Renkleri dışında ötüş şekillerinin rahatsız edici kabul edilmesi ve leş yedikleri için de uğursuzluk, kötü haber ve ölüm gibi konularda sembolleşmişlerdir (Özbaş, 2010: 58). Çoğu insan için ölüm sonsuz bir karanlıktan ibarettir. Hayata gözlerini yummaya ve bir daha açmamakla ilgilidir. İnsanlar gözlerini kapatınca sadece karanlık görmektedir. Ölümün de böyle bir şey olduğunu düşünmeleri ve renginden dolayı kargayı ölümle ilişkilendirmeleri doğaldır.

Yine Gürün'de karga da ölüm habercisi bir hayvan olarak kabul edilmektedir. Karga bir evin önünde acı acı bağırarak, devamlı öterse o evden ölüm haberi çıkacağına inanılmaktadır. Bunun nedeni yine bu toplumda da çıkardığı ses ve renginden kaynaklıdır (Tuna, 27.10.2022; Aslan, 01.03.2023; Tepe, T., 10.04.2023). Karga toplum tarafından pek sevilmeyen bir hayvandır. Uğursuz haberlerin işareti olarak görünür. Evinin önünde karga öten bir kişinin anlattığı olay şöyledir:

Karganın uğursuz olduğunu söylerler ama pek inanamamıştım, iki gün üst üste bizim evin önündeki ağaca kondu bağırmaya başladı, devamlı bağıırıyordu. Yine aldırmadım ama iki günün sonunda annemi kaybettik. Hiç hasta gibi de değildi. Kargayı oradan kovsak belki de ölmeyecekti (Tuna, 27.10.2022).

Akşamüstü horozun ötmesi, ölüm haberinin bir işareti olarak yorumlanmaktadır (Tepe, 04.06.2022; Toprak, 12.07.2022; Dişli, 19.02.2023). Horoz genellikle sabah saatlerinde öter, bu nedenle akşamüstü ötmesi genellikle kötü bir haberin beklendiğini işaret eder. Özellikle akşamüstü ötmesi sonucunda ya bir ölüm ya da kara bir haber beklenir. Zamansız öten horoz, kötü haberlerin gelmesine neden olmaması için kesilir (Toprak, 12.07.2022; Yazı, 03.02.2023). Burada horozun ölümü haber vermeye çalıştığı düşünülürken farklı bir yorum olarak Kırgız Türklerinde horozun ölümü istediği düşünülmektedir. Kırgız Türkleri de horozun sabah dışında ötmesini kötü haber gelmesi şeklinde yorumlamış ama onlar farklı olarak horozun sabah dışında öterek evde yaşayan bireylerin ölmesini istediğine inanmaktadırlar. Bu yüzden onlar, kötü bir olayın yaşanmaması için horozu hemen kesmektedirler (Karaarslan, 2011: 331).

İnsanlar köpeklerin sezgi yeteneğinin güçlü olduğunu düşündüğü için köpek ve ölüm kavramı arasında da bir ilişki kurmaya çalışmışlardır. Köpeğin uluma zamanı ve uluma biçimi yorumlanarak ölüm haber veren hayvanlardan biri olarak kabul edilmiştir (Örnek, 2017: 24). Köpeğin acı acı uluması, bir evin yakınında uluması, sabaha karşı uluması ve benzeri gibi durumlarda insanlar köpeğin ölüm haberi vermeye çalıştığına inanmaktadır. Köpeklerin sezgi yeteneğinden ve sahiplerine sadıklıklarından dolayı uluyarak haber vermeye çalıştıkları düşünülmektedir (Ersoy, 2014: 91).

Araştırma yapılan köylerden biri olan Yolgeçen Köyü'nde köpeğin ezan okunurken her zaman uluduğu söylenmektedir. Köpeklerin uluyarak dua ettiklerine inanılmaktadır (Moğulkoç, 07.06.2022; Moğulkoç, 19.02.2023; Dişli, T., 04.04.2023). Köpeğin ezan okunmadığı hâlde acı acı ulumasıyla üzüntülü bir haber vermeye çalıştığı düşünülmektedir. Bu haber genellikle ölüm ya da hastalık haberi olarak karşımıza çıkmaktadır. Köpeğin ölüm meleği olan Azrail'i görebildiği de inançlar arasındadır (Moğulkoç, 19.02.2023; Dişli T., 04.04.2023). Köpeğin ezan okunmadığı hâlde acı acı ulumasıyla ilgili kaynak kişilerin anlattığı bir olay şöyledir:

Perşembe günüydü, öğlen ve ikindi arası bir zamandı. Köpek uluyup duruyordu. O sırada kirvemiz hastanede yatıyordu. Kondurmak istemedik ama köpek böyle acı acı uluyunca aklımıza hemen o geldi. Denk mi geldi eceli mi geldi bilmiyorum ama köpeğin ulumasından sonraki akşam kirvemizin ölüm haberini aldık (Moğulkoç K., 19.02.2023).

Köpekler, insanlara bağlılığıyla bilinen hayvanlardır. İnsanlar köpeklerin ruhani varlıkları gördüğüne inanmaktadırlar. Eğer bir köpek acı acı ulursa, bu insanlar için kötü bir haber niteliği taşımaktadır.

Genç ağacın durduk yere kırılması da araştırılan bölgede acı bir ölümün yani genç birinin ölüm haberinin geleceği şeklinde yorumlanmaktadır (Dişli, M., 02.03.2023; Tepe, F., 10.04.2023). Genç ağaçların durduk yere kırılması çok mümkün bir durum değildir. Bu durumun gerçekleşmesi, ölüm ya da kötü bir durumla ilişkilendirilmiştir.

Evin içine yabancı tavşan girmesi de bir başka ölümün habercisi olan inançtır. Yabancı tavşanın evin içine girmesi kötü bir haber getirdiği şeklinde yorumlanmaktadır. Bu durumdan sonra da genelde ölüm haberi beklenmektedir. Bunun nedeni olarak da normalde insanlardan uzakta yaşamaya çalışan yabancı tavşanların insanların evine kadar gelmesinin olağanüstü bir durum olduğu ve bu ancak bir haberi getirmesi için gönderildiği şeklinde yorumlanmıştır (Tepe, 15.09.2022; Tepe, B., 01.03.2023). Aleviler, genel olarak tavşanı uğursuz bir hayvan sayıp, tavşan etini haram kabul etmişlerdir. Bu konuyla ilgili farklı yorumlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki tavşanın görünüşü ile ilgilidir. Kulakları eşek kulaklarına, arka ayakları köpek ayaklarına, burnu fare burnuna, kuyruğu domuz kuyruğuna benzetildiği için yenilmesi haram kabul edilmiştir. Bu nedenle de uğursuz hayvan olarak tanımlanmıştır. Hayvanın yenilmemesi ve uğursuz sayılmasının başka nedenleri ise, gözünün açık olarak uyuması, doğarken gözleri açık doğması, kedi ile çiftleşmesi ve adet görmesidir (Bozkuş, 2006: 383). Yeşildal'ın (2020: 174-175) yapmış olduğu çalışmada ise, Hz. Muhammed'in torunu olan Hz. Hüseyin'i şehit eden Yezid'in tavşanın ruhunda yaşamını sürdürdüğüne inanıldığı için tavşan haram kabul edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Yine bu çalışmada Arap Alevileri, taharet almayan kişilerin öldükten sonra tekrar yaşama başlarken tavşan olarak geleceklere inanıldığı söylenmiştir.

Araştırmanın yapıldığı bölgede genel olarak hayvanların normal dışı davranışları üzerinden yorumlar yapıldığı görülmüştür. Sadece davranışlarla kalmayıp hayvanların fiziki özelliklerinden beslenme tarzlarına kadar birçok konuda gözlemler yaparak bu durum ölümle ilişkilendirilmiştir. Araştırmanın yapıldığı iki farklı köyden alevi olan köyde hayvanların, ölüm habercisi olarak kabul edilmesinin daha yaygın bir inanç olduğu görülmüştür.

1.3 Doğa Olaylarına Bağlı Olan İnanç ve Uygulamalar

Yıldız kayması, yıldırım düşmesi, havanın kapalı olması, ay ve güneş tutulması gibi olaylar sembol niteliği kazanmış ve ölümle ilişkilendirilmiştir. Araştırmanın yapıldığı bölgelerde ise yaygın olarak havanın kapalı olmasının ölümü çağrıştırdığı söylenmektedir. Ölüm havası olarak isimlendirdikleri bu havaların koyu renkli olması ölümü düşülmelerindeki ilk sebeptir.

Gökyüzünün birçok konuda haber verici olduğu kabul edilmektedir. Aydınlık havalar içinde güzel yorumlar barındırırken kapalı, koyu havalar ise kötü haber ve genelde ölüm ile bağdaştırılmıştır. Gözlem yapılan Yolgeçen Köyü'nde hava iki katlı olunca birinin öleceği yorumu çok yaygındır. Gökyüzüne bakıldığında, akşam vaktinde ölüm olacak bölgenin üstüne kara bulutların yığıldığına inanılmaktadır. Diğer bölgelerin o bölgeye göre daha aydınlık olduğu söylenmiştir. Bu durum hava iki katlı olarak ifade edilmektedir. Bununla ilgili olarak, Toprak, "hava iki katlı yarın bizim köyden biri ölür" demiştir. Bunun nedenini açıklarken gökyüzünü göstererek diğer köylerin üstünün aydınlık, kendi köyünün üstünün kara bulutlarla yığılı olduğunu göstermiştir (01.06.2023). Toprak'ın söylediği gibi olmuş ve bu konuşmadan bir gün sonra komşularının vefat haberi gelmiştir.

Yıldız kayması ölüm sembolü olarak kabul edilen yaygın inançlardandır. Güldede Köyü'nde yaşayan kişilerin, yorumuna göre, her insanın bir yıldızı vardır ve yıldızın kaydığı an bir kişinin yaşamı da son bulmuştur (Kavun, 10.04.2023). Bir kişi öldüğünde de yıldız söndü, yıldız kaydı denilmektedir. Bu yorum, genel olarak yaygın olup Örnek'in (2017: 33) çalışmasında da karşımıza çıkmaktadır.

Doğa olaylarının kültürlerle iç içe olması ve onlara göre yorumlanması yaygın davranışlardandır. Ersoy'da bu konuda yapmış olduğu çalışmada yıldırım düşmesi ile ilgili birçok örneğe ulaşmıştır. İlk olarak eski ve orta çağlarda yaşayan Altaylar, yıldırım düşmesini Tanrının laneti olarak kabul etmişlerdir ve gök gürültüsünü de kötü ruhların kovulması şeklinde yorumlamışlardır. Bir diğer örnek ise Uygurların yıldırım düştüğünde gökyüzüne ok atarak, buldukları yerden kaçmalarıdır. Burada yine kötü ruhların geldiğine inanılmıştır ve ok atarak da onlardan kaçmak için zaman kazanmaya çalışmışlardır (Ersoy, 2014: 98). Saha çalışmasının yapıldığı bölgede ise yıldırım düştüğünde yeryüzünde çok önemli bir ismin öldüğüne inanılır.

maktadır. Yıldırımların çok sık düşmesi ve gök gürültüsünün nedeninin, kişinin hayatı son bulduğu için yeryüzünde acı ve öfkenin olacağı şeklinde yorumlanmaktadır (Çopur, 18.07.2022; Kul, 20.08.2022).

Gökyüzünün sisli, dumanlı ve karanlık olması da kötü haber ya da ölüm haberi gelecek şeklinde yorumlanmıştır. Bu tür havaların insanların içinde sıkıntılar oluşturduğu ve kötü haber beklemesine neden olduğu söylenmektedir. Havanın renginin koyu olması da ilk olarak akla ölümü getirmektedir (Demir, 20.08.2022).

Ay ve Güneş tutulması da geçmişten beri Türkler de ölümü çağrıştırmıştır. Burada, tanınmış büyük insanlardan birinin ya da birkaçının öleceğine inanılmıştır. Bunun dışında bu durumun kıyametin kopması ve ortalığın karışmasına da neden olacağı düşünülmüştür (Örnek, 2017: 32). Güneş ve ay çoğu toplumda da iyiliğin temsili olarak kabul edilmiştir. Ay ve güneş tutulmasının nedeninin de kötü ruhların güneşin ve ayın etrafını sarması şeklinde açıklanmıştır. Kutsal kabul ettikleri güneş ve ayı korumak için de bazı uğraşlarda bulunmuşlardır. Örneğin, silah sıkmak, ok atmak, davul çalmak vb. (Şahhüseyinoğlu, 2000: 10-17). Benzer inançlar, araştırmanın yapıldığı iki köyde de görülmüştür. Ay ve güneş tutulması, bir tersliğin habercisi dolayısıyla da ölüme dair bir belirti olarak düşünülmüştür (Yazı,03.02.2023; Tepe R., 01.03.2023).

1.4 Eşyalara Bağlı Olan İnanç ve Uygulamalar

Eşyalar, yiyecekler ve yaşanan bazı olaylar da halk tarafından yorumlanmış ve bu konuda da ölümle ilişkilendirilen birçok inanç oluşmuştur. Bunun temelinde de yine ölüm korkusu yatmaktadır. Bardak kırılması, kapı gıcırdaması ya da herhangi bir şeyin çatlaması gibi evde oluşan sesler aniden meydana geldiği için kötü güçler tarafından gerçekleştirildiğine inanılmaktadır. Bunun sonucunda da ölüm haberi ya da bir felaket beklenmemektedir. Sesler dışında yaygın olarak gece evden çıkan yiyecek ve içeceklerin de ölüm getireceğine inanılmıştır (Örnek, 2017: 31-32). Bu durumdan kaçınmak için gece kimseden bir şey istenmeyip kimseye de verilmemektedir. Evden gece bir şeyler verilmesinin ve evde sebepsiz bir şekilde bir şeyler kırılmasının, ölüm dışında, nazar getireceğine de inanılmaktadır.

Kuzey Asya halkları da öldükten sonraki yaşamda bu dünyanın tam tersi olacağına inanmışlardır. Oradaki her şeyin de tıpkı bu dünyadaki gibi olduğu ancak farklı yönde gerçekleştiği kabul edilmektedir. Bu dünyada gece diğer dünyada gündüze denk geliyor şeklinde açıklanmıştır (Eliade, 1999: 237). Akşam bir iş yapılmasının doğru kabul edilmemesi, gecenin ölümler için gündüzün ise yaşayanlar için olmasından kaynaklıdır. Hava karardığında, onları rahatsız etmemek için, bu tür durumlardan uzak durulmaktadır.

Sedat Veyis Örnek, çalışmasında makasın ağzının açık olmasının ölümle ilişkilendirildiğini gözlemlemiştir. Makasın açık olması ve kefen biçilmesi arasında bir bağ kurulmuştur. Olası bir ölümü engellemek için makas hemen kapatılmaktadır (Örnek, 2017: 32).

Van çevresinde bu konu ile ilgili yapılan araştırmada, evin ön ve giriş kısmı şeklinde tanımlanıp eşik olarak adlandırılan bölgenin süpürülmemesi gerektiği, süpürüldüğünde ise top-rağının dışarıya atılmasının, atan kişi için kötü şeyler getireceğine inanılmaktadır. Eşiğe süpürge bırakmak, eşiğe oturmak da doğru karşılanmamaktadır. Burada şeytan olacağına inanılmaktadır. Şeytanların bulunduğu bölgeye oturup veya süpürge konması gibi durumlarda şeytanın huzursuz olup evdeki birine zarar vereceği düşünülmektedir (Eren, 2012: 260). Ruhani varlıklara dayalı inanç, kapı eşiğinde kendini göstermiştir. Eşikte şeytanın olduğunu düşünen ve şeytandan korkan insanlar, evlerinin eşiklerine hassasiyet göstermişlerdir.

Araştırmanın yapıldığı Yolgeçen ve Güldede Köylerinde de benzer inançlarla karşılaşmıştır. Kapı gıcırdaması, kapının geç saatte çalması, geç saatte telefonun çalması, geç saatte başka evlerden yiyecek içecek alınması gibi durumların ölümle ilişkilendirildiği gözlemlenmiştir. Gece yapılan işlerin uğursuzluk getireceği düşüncesi hâkimdir. Bunun nedenin kötü güçlerin hava karardığında etrafta dolaştığından kaynaklıdır.

Bölgede yapılan araştırmadaki ilk örnek, bir kişinin soğuk bir çorbayı kaynıyor olarak gördüğünde ölümü yakın olacağı şeklindedir. Bu durumla ilgili anlatılan olay şöyledir:

Dayım tarladan gelmiş, yengemde bulgur çorbası yapmış. Sofrasını hazırlamış ama dayım gelene kadar çorba soğumuş. Sofraya oturduğunda dayım çorbayı kaynarken görmüş, bizim suyumuz ısındı. Buz gibi çorba önümde kaynıyor demiş. Akşamında dayım ölmüş, biz hiç tanımayız dayımızı biz çok küçükken ölmüş (Çopur, 18.07.2022).

Burada suyum ısındı diyerek yolun sonuna geldiğini, artık öleceğini söylemiştir. Normalde buz gibi olan çorba o kişiye kaynar bir şekilde gözük müştür.

Bölgede rastlanan başka bir inanç ise, tandırda ekmek yaparken hamur, tandırın üstünden ateşin içine kayarsa birinin öleceğidir. Ekmek yapmak için hamur yuvarlak hâle getirilir, sonra yastık şeklinde ama çok sert bir şeyin üstüne serilmektedir. Kadınlar ekmek yaparken, hamuru açıp serdikten sonra üstünü ıslatırlar daha sonra da tandırın içindeki duvara yapıştırırlar. Bu sırada ekmek duvara yapışmayıp, ateşe düşerse, tandır başındaki kadın, üç kere tövbe deyip, ölü yakında olmasın diyerek, felaketten uzaklaşmaya çalışır. Kadınlar hemen ekmeği ateşten almaya çalışırlar. Ekmek tandıra düşünce, ekmeği yapan kadın, o an cenaze olmuş gibi korku ve hüznü bir hâl almaktadır. Sonrasında bir ölüm haberi beklediğini dile getirmektedir (Bulut, 01.06.2022; Çopur, 18.07.2022; Kul, 20.08.2022).

Gece geç saatlerde çalan telefondan ve kapıdan da hayırlı bir haber beklenmemektedir. Bu konuyla ilgili anlatılan bir olay şöyledir:

Kaynanamı kaybettiğimizde gece on iki buçuğu geçmişti, elim beni aradı, zaten anlamıştım. Sonra oda beklediğim acı haberi verdi. Sabah hemen yola çıktık. Bunun dışında yeğenimizi kaybettiğimizde de yine gece çalan uğursuz telefonla bu haberi almıştık (Tepe, 15.09.2022).

İnsanların algısında gece yapılan her iş uğursuzlukla, olumsuzlukla sonuçlanmaktadır. Gece çalan bir telefonun sesi bile kulağa farklı gelmektedir. Karanlık insanların zihninde kötü sonuçlar doğuran bir sembol olarak kalmaktadır. Karanlığın ölümü anımsatması ve insanların zihninde karanlığı ölümle kurgulaması gece gelen bir haberin iyi olmayacağı düşüncesini taşımakta en büyük etkidir.

Hava karanlık olduğu zamandan sonra, evden ekşi ya da acı bir şey verildiğinde insanlar, uğursuzluk ve hatta ölüm getireceği düşüncesine kapılmaktadır. Bu durum Örnek'in (2017:31) *Anadolu Folklorunda Ölüm* isimli eserinde, insanların acı bir nesneyi evlerinden dışarıya verdikleri zaman, acı bir durumla karşılaşacakları inancının da bu durumda etkili olabileceği görülmüştür. Genellikle ölüm olayının gerçekleşmemesi için evdeki bu nesnelerin, eşyaların ya da yiyeceklerin evden çıkmamasına özen gösterilmektedir ama gösterilen özene rağmen, çıkmaması gereken şeyleri birine verirken uygulanan kaçınmalar vardır. Örneğin akşam saatlerinde evden, birine soğan verilirken, yerden yuvarlayarak o soğan verilmektedir (Moğulkoç R., 19.02.2023). Evden çıkan nesneyi sessizce ve gizlice verilmesi olası bir felaketin önlenmesi amacıyla yapılmaktadır.

1.5 Hasta Kişinin Fiziki ve Psikolojik Değişikliklerine Bağlı Olan İnanç ve Uygulamalar

Genellikle yaşlılarda hastalanma durumu, ölüm belirtisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski Türkler ve Hazarlar da hasta olan kişi, taşıyıcılık riskinden dolayı yalnız bırakılmıştır. Hasta kişi, diğer kişilerden ayrı bir alanda tutularak, ölmesi ya da iyileşmesi beklenilir. Kişinin eğer kölesi var ise bakımıyla o ilgilenir, aile üyeleri yaklaşmayarak, ölümden korunmaya çalışmışlardır. Kölesi yoksa da yanına ekmek ve su koyup, arada yanına uğrayarak, hasta kişiyle konuşmadan durumuna bakılırdı (Perrin, 2007: 78-79).

Fiziki ve psikolojik değişikliklere bağlı ölümü hatırlatan inançlar genelde kişilerin hasta yatağında yatarken gözlemlenen belirtileri kapsamaktadır. Hasta ve ölümü bekleyen kişilere "ölüm döşeginde" denilmektedir (Demir, 10.03.2023; Tepe, F., 10.04.2023). Ölüm döşegindeki kişilerin vücutlarında oluşan değişiklikler ve hareketlerindeki gözle görülür farklılıklar, geçmişten beri yapılan gözlemlerle ölümün habercisi olarak kabul edilmiştir. Fiziki farklılıklar kişinin

eline, ayağına, yüzüne bakarak fark edilirken psikolojik farklılıklar ise uyumlu biriyken sınırlı olması ya da sınırlı biriyse sakinleşmesi şeklinde açıklanmaktadır. Bu değişikliklere bağlı inançlar Yolgeçen ve Güldede köylerindeki araştırmaya katılan kişilerin gözlemlerini anlatması ile şu şekilde sıralanmıştır.

Hasta yatan kişilerin fiziksel değişikliklerine bakıldığında yapılan araştırmalara göre hasta kişinin ayaklarının şişmesinin ölümle ilişkilendirildiği görülmektedir (Çopur, S., 03.02.2023). Ölüm döşeğindeki bir kişinin ayaklarının şişmesi ve ağrması en dikkat çeken ve araştırmanın yapıldığı yerdeki herkes tarafından bilinen bir değişiktir. Ayakları şişmeye başlayan hasta kişinin ölümünün yakın olduğuna inanılmaktadır.

Göbekleri şişen bir hastanın da ölümünün yaklaştığı kabul edilmektedir (Dişli K., 04.04.2023). Kişinin göbeği normal boyutundan oldukça büyük bir hâl aldığı söylenmektedir. Bu durumu hamile bir kadının altıncı ayındaki karnının şişliği kadar olduğu şeklinde açıklanmaktadır. Anlatan kişiler tarafından hasta kişinin göbek deliğinin de dışa doğru şekil aldığı gözlemlenmiştir.

Ellerin ve ayakların buz gibi olmaya başlaması da ölümün habercisi olan fiziksel değişikliklerdendir (Yazı, 03.02.2023; Tepe, R., 01.03.2023). Ölen kişinin ruhu bedeninden ayrılırken yani Azrail melek ölen kişinin canını alırken ayaklarından almaya başladığına inanılmaktadır (Toprak, 20.08.2023). Bu nedenle ölecek kişinin ayaklarından canı alınmaya başlar ve orası buz gibi olarak hissiz bir yer hâlini alır. Yani hasta kişinin ölüm anı ayaklarından başlar bu yüzden ilk oralar soğumaktadır.

Hasta kişinin boğazından hırıltı sesi geldiği zaman ölümünün yakın olduğu ve en fazla kırk gün yaşayacağına inanılmaktadır (Çopur, S., 03.03.2023; Avcu F., 02.03.2023). Zor nefes aldıkları için hırıltı sesi çıkaran hastaların ölüm haberi beklenmektedir. Burunlarından nefes alamadıkları söylenen hastaların ağızdan nefes almaya çalıştıkları için boğazdan gelen bir ses olduğu belirtilmektedir.

Kalktığı zaman ayağı ayağına dolaşan hasta kişi, yürüyemez halde olması durumunda da ölümünün yaklaştığı söylenmektedir (Moğulkoç, 07.06.2022; Çopur, 18.07.2023). Burada kişinin ayağa kalktığı zaman karşısında Azrail meleğini gördüğüne inanılmaktadır. Onu görünce ne yapacağını bilmeyeceğini ve ayaklarının birbirine dolaştığı söylenmektedir. Hastanın ayağa kalmasının da ona önceden hissettirildiğine inanılmaktadır.

Kişinin gözlerinin sık sık çapaklanması ve gözlerinin sulanması da ölümle ilişkilendirilmiş bir durumdur. Ölüm döşeğindeki kişinin gözlerinin kenarlarındaki kısımlarda sarımsı bir iltihap gibi bir şeyin birikmesi ölümün yaklaşma belirtisi olarak kabul edilmektedir. İnanca göre, bunun artması sonucunda gözlerini artık açamayacak ve son yolculuğa başlayacaktır (Tuna, 20.08.2022; Aslan, 14.09.2022).

Burun deliklerinin dikelip, genişlemesi durumunda da ölümünün yaklaştığı söylenmektedir (Tepe 43, 10.04.2023). Hasta kişinin öleceğini başka kişiler, hastanın yüzünden çok rahat anladıklarını söylemektedirler. Kişinin yüzünden ölümünün yaklaştığını gösteren bir durum da burnudur. Burun delikleri normale göre daha geniş ve daha dik durduğunda ölümünün yaklaştığına inanılmaktadır.

Gözler, hasta kişinin yüzünden anlaşılan başka bir ölüm belirtisidir. Göz bebeklerinin büyüüp, bakışlarının korkulu olması da ölümünün yaklaştığını anlatmaktadır (Aktaş, 1.07.2022; Aslan H., 15.09.2022; Avcu, 04.04.2023). Kişinin karşısında Azrail meleğini gördüğü için korkup göz bebeklerinin büyüdüğüne ve korku dolu gözlerle baktığına inanılmaktadır.

Hasta yatan kişinin yüzü solgunlaşırsa ölümünün yakın olacağı söylenmektedir (Tepe, 04.06.2022; Kartal Z., 14.09.2022; Moğulkoç R., 19.02.2023). Kişinin ruhu bedeninden ayrılmadan hemen önce işlevini kaybedeceğine inanılmaktadır. Ölecek kişinin de yüzünün solgunlaşması, ruhunun çekilmiş gibi olmasından kaynaklı olduğu söylenmektedir.

Kişiler, normalde günlük hayatta kendilerinin gerçekleştirdiği eylemleri yapamamaya başladığında da ölüm haberinin gelmesinin yakın olduğuna inanılmaktadır (Moğulkoç, 01.06.2022; Aktaş, 12.07.2022). Bir kişinin elden ayaktan düşmesi olarak adlandırılan bu durumda, kişiler artık kendi ihtiyaçlarını karşılayamaz, yanındaki kişilerin yardımına ihtiyaç duyarlar. Araştırma yapılan çevredeki insanların da korktuğu en büyük şey ölmekten önce elden ayaktan düşmek ve başka insanların bakmasına muhtaç kalmaktır. Bu durumda olan kişilerin aslında günahkâr olduğu için Allah tarafından bu şekilde cezalandırıldığına inanılmaktadır (Moğulkoç, 01.06.2022).

Bir kişinin davranışları ve ölüm belirtisi arasındaki ilişkiye bakılacak olursa en yaygın olarak söylenen, hasta kişinin etrafındaki insanlara iyi ya da kötü davranmasının ölümle ilişkisinin olmasıdır. Sanal'ın (2013: 52) *Yeni Organlar Yeni Hayatlar* isimli eserinde, böbrek hastası olan bir kişinin, kendisinin diğer insanlardan soyutladığını, kimseyle konuşmadığını, görüşmediğini, yanına gelenleri kabul etmediğini yazmaktadır. Hasta yatan kişi ölümü beklediği için diğer durumlardan kendini soyutlayarak ölüme odaklanmaktadır. Araştırma yapılan bölgede de hasta kişiler, insanlara durduk yere iyi davranıyorsa öleceğini hissetmiş ve öte dünya da onlara iyi davrandığı için mutlu olmak amacıyla insanlara iyi davranır. Bunun tam tersi olarak da kişinin insanlara durduk yere kötü davranması ya da insanlardan uzaklaşması da yine öleceğini hissetmesi ve bu yüzden ölümden korkup ne yapacağını bilmediği için insanlara nasıl davranacağını kestiremediği söylenmektedir (Dişli, 07.06.2022; Dişli, 02.03.2023; Kavun 10.04.2023).

Hasta kişinin, durduk yere yapacağı işleri aceleyle yapmaya çalıştığında ölümünün yaklaştığı düşünülmektedir (Tuna 27.10.2022; Dişli, 19.02.2023). Normalde işlerini yaparken acele etmeyen bu kişilerin, farklı olarak işleri yaparken daha hızlı davrandığı görülmektedir. Aslında bu kişi öleceğini hissettiği için arkasında iş bırakmamak için bunu yaptığı söylenmektedir. Bu durumla ilgili kaynak kişinin anlattığı olay şu şekildedir:

Kocam her yıl emekliliği için düzenli ödeme yapıyordu, küçük küçük ödemeleri bunlar. Öleceği yıl ise, evdeki bütün hayvanları sattı emekli oldu. Ben ölürsem sen rahat yaşarsın benim aylığımlı alırsın dedi. Eşim öleceğini anlamıştı, bir an önce emeklilik borcunu ödedi, sayesinde şimdi çok rahatım (Moğulkoç, 01.06.2022).

Vasiyet verir gibi konuşuyor olma durumu da ölümünün yakın olduğunu düşündürmektedir (Çopur, 18.07.2022; Demir, 20.08.2022; Avcu, 04.04.2023). Kişi artık öleceğini anladığında, çevresindekilere belli etmeden onlara akıl verir gibi vasiyetini söylüyorsa ölümü yakındır. Burada söylediği şeyler yapılmadığında ise öldüğü anda gözünün kapanmayacağına inanılmaktadır.

Kişinin normal dışı davranışlar sergilemesi de bir ölüm belirtisi olarak kabul edilmiştir. Hasta kişi çocuk gibi davranıp, sürekli ilgi beklediğinde de yaşamının son aşamasında olduğuna inanılmaktadır (Avcu F., 02.03.2023).

Hasta yatan kişinin yatarken birden kalkıp namaz pozisyonu alması da başka bir ölümün habercisi olan inançlardandır (Tepe, 04.09.2022; Tuna, 27.10.2022). Ölüm döşeğindeki kişi yatar pozisyondayken hafiften toparlanarak erkekse ellerini kulak hizasına kadınsa göğüs hizasına getirerek namaz için niyet eder şekilde durursa, karşısında Azrail'i gördüğüne ve kendisini ahiret için hazırladığına inanılmaktadır.

Araştırma yapılan alanda her insanın ölmekten önce öleceğini hissedip kendini hazırladığına ve bu yüzden bu belirtileri gösterdiğine inanılmaktadır. Bulut, bu durumla ilgili, amcasının ölmekten önceki gün hasta yatağında yatarken öleceğini hissettiğini ve kendisi için ağıt yaktığını anlatmıştır. Bulut'un amcası Durmuş Çınar, ağıt yaktıktan sonra ölmüş ve her şey ağıtta söylediği şekilde ilerlemiştir (01.06.2022). Ağıt şu şekildedir:

*Dedim odalar doluyor
Sanki düğünüm oluyor
Suyumu koydular ocağa
İmam başladı ezana*

*Tez olun verin odunu kazana
Bugün ne acılı gündür
Bindirdiler cansız ata
Götürdüler tuta tuta
İndirdiler musallata
Bugünüm ne acı gündür
Söylerim söylerim sözüm tutulmaz
İpeği kumaştır elden satılmaz
Çalınır çırpınırsın oğlum kızım var
Şu dünyada onu candır taşın bezin var
Bu dünyaya gelen ölür
Herkes ettiğini bilir
Yalan dünya kime kalır
Gönül sana demedim mi
Söylerim söylerim sözüm tutulmaz
İpeği kumaştır ellerde satılmaz
El söylerse garip gülmez
Bugünüm ne acı gündür*

Benzer bir durum Gürsel'in (2007: 95) *Türklerde Ölümün Sözlü İfadesi* isimli çalışmasında da görülmüştür. Ağır bir bulaşıcı hastalığa yakalanan ve karantinaya alınan gelin de kendisi için ağıt yakmıştır. Ağıt bireysel bir öykü hâlini almış ve hayatını kaybeden kişinin kaderini anlattığı yazılar olmuştur.

1.6 Ölümle İlişkilendirilen Diğer İnanç ve Uygulamalar

Ölüm olgusu ile ilişkilendirilmiş diğer inançlar yine hasta kişi ve ölüme dair bazı olaylara bakılarak yorumlanıp oluşmuştur. Bu konuyla ilgili de kaynak kişilerin anlatmış olduğu inançlar aşağıdaki gibidir.

Hasta yatan kişi, ölen kişilerin ismini sayarsa ölümünün yakın olduğu düşünülmektedir (Dere, 02.03.2023; Tepe, F., 10.04.2023). Ölüm döşeğindeki kişi yattığı yerde ölen kişilerden bahsediyorsa, onlarla konuşuyorsa, onları gördüğüne inanılmaktadır. Ölen kişilerin artık yanına gitmeye hazırlandığı söylenmektedir. Hasta kişi, gördüğü ölümlerin kendini çağırdığını çevresine anlatmıştır. Toprak, babasının ölmeden önce "babam burada bak beni çağırıyor" dediğini, babasının da kendi ölen babasını gördüğünü anlatmıştır. Benzer olarak, hasta kişi bir noktaya odaklanıp, o noktada olmayan kişilerle varmış gibi konuşursa ölümü yakındır. Burada konuştuğu kişiler genelde ölmüş aile büyükleridir. Orada gördüğü insanlarla ölüm hakkında konuşmaktadır (20.08.2022).

Ölen kişi yıkanırken eli, teneşirden aşağı düşerse arkasından acı bir ölüm haberi geleceğine inanılmaktadır (Kartal, Z., 14.09.2022; Kavun, 08.03.2023). Bir kişi öldüğünde, yıkanma aşamasına gelene kadar vücudunun donmuş olması gerekmektedir (Kartal, Z., 14.09.2022). Bu yüzden kişi ölür ölmez, elleri, kolları ve bacakları düzeltilir ve yıkanırken kolay olması sağlanır. Ama donmuş olmasına rağmen yıkanırken, elinin aşağı düşmesi ve hareket etmesi gibi olaylarda arkasından genç bir kişinin daha öleceğine inanılmaktadır.

Herhangi bir kişinin gözü sık sık seğirdiğinde yakın çevresinden birinin öleceğine inanılmaktadır (Çopur, S., 03.02.2023; Aslan, 01.03.2023; Demir, 10.03.2023). Bu inanca göre bir kişinin gözlerinin kenarında kalp atar gibi bir kıpırdama olduğunda yakın bir tanıdığının bu dünyadaki yaşamının son bulacağına inanılmaktadır.

Bir kişinin içine huzursuzluk doğduğunda, kendini kötü hissettiğinde çevresinden birinin öleceğine ya da kötü bir haber alacağına inanılmaktadır (Toprak, 07.06.2022; Kul, 20.08.2022). Huzursuzluk hisseden kişinin, durduk yere hiçbir şey yapmak istememesi, iştahının kesilmesi gibi durumlarda gelecek olan haberi önceden hissetmesi şeklinde yorumlanmaktadır.

Ölen kişinin cenazesi donmazsa arkasından bir ölüm daha olacağına inanılmaktadır (Bulut, 01.06.2022; Dişli, 07.06.2022). Ölen kişinin cenazesi donmazsa ve hafif civık olursa arkasından yaşlı bir kişinin ölümü gerçekleşir, ölen kişinin cenazesi çok civık olursa arkasından çok genç biri ölür şeklinde açıklanan bu inançla ilgili anlatılan olay; *Sultan Teyze, Tülay halamın cenazesini görünce, bu donmamış çok civık, Allah kendi esirgesin bunun peşinden acılı bir ölüm olur dedi. Çok sürmeden rahmetlik Hasan. 30 yaşında öldü.* (Dişli, 07.06.2022) şeklindedir. Bu inançların, ölen kişinin bedeni üzerinden olması, ölümün ardından yeni bir ölüm haberi gelmesiyle doğrudan ilişkilidir. Gürün örneğinde, bu olayın yaşanması, ardında birini daha götürecektir düşüncesini güçlendirmiştir.

Cenaze tabutun içinde taşınırken tabutun sallanması da arkasından başka bir ölümün olacağı şeklinde yorumlanmaktadır (Moğulkoç, R., 19.02.2023). Sallanan tabutun taşıyan kişiler tarafından değil, üstün bir kişi tarafından sallandığına inanılmaktadır.

Sonuç

Her toplumda, ölümün habercisi olarak kabul edilen alametler farklılık gösterir ve bu alametler farklı şekillerde yorumlanır. Bu farklılıklar, her toplumun benzersiz kültür yapısına ve geçmişten gelen örf ve adetlerine dayanmaktadır. Ölüm olayı genellikle korkutucu, karanlık ve merak uyandıran bir durum olarak kabul edildiği için, bireylerin ölmeden önce yaşadıkları gözlemlenmiş ve bu gözlemlere bağlı olarak çeşitli inançlar ve kaçınmalar ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda ölüm öncesi dönem rüyalara bağlı olan, hayvan ve bitkilere bağlı olan, doğa olaylarına bağlı olan, eşyalara bağlı olan, ölüm döşeğindeki kişinin fiziki ve psikolojik değişikliklerine bağlı olan ve ölümle ilgili diğer durumlara bağlı olan inanç ve uygulamalar olarak karşımıza çıkmıştır.

Sivas'ın Gürün ilçesine bağlı olan Yolgeçen ve Güldede köylerinde bir yıl süren saha çalışması sonrasında, çalışma için birçok veri elde edilmiştir. Çalışmaya katılan kaynak kişiler, adetlerinin ve düşüncelerinin araştırılıyor olmasından duydukları memnuniyetten dolayı yorum ve düşüncelerini rahat bir şekilde dile getirmişlerdir. Çalışmaya başlarken araştırılan iki köy arasındaki düşünce, inanç, uygulama ve yorum farklarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Ancak iki köy arasındaki yakın ilişkiden dolayı çok fazla fark gözlemlenmemiştir. Birbirlerinden her konu da çok fazla etkilendikleri açık bir şekilde gözlemlenmiştir.

Çalışma altı başlıktan oluşmaktadır. Bunlardan ilki olan rüyalarda görülen olaylar, genellikle insanların gün içinde düşündükleri, gördükleri ve bilincine yerleşmiş etmenler doğrultusunda gerçekleşmektedir. Bu başlık altında "ayan oldu" kavramı karşımıza çıkmıştır. Rüyada görülüp ölümle ilişkilendirilmiş olaylar her iki köyde de aynı örneklerle ifade edilmiştir. Bu başlık altında herhangi bir fark gözlemlenmemiştir. Hayvan ve bitkilerin ölümle ilişkilendirildiği inançlar da hayvanlar ya da bitkiler de normal dışı davranışların gözlemlenmesiyle ve yorumlanmasıyla ortaya çıkmıştır ve özellikle hayvanların, hareketleri ve dış görünüşleri gözlemlenmiş ve uğurlu ve uğursuz olarak ayrılmışlardır. Uğursuz olarak kabul edilen hayvanlar ölümle ilişkilendirilmiştir. Bu başlık altında verilen örnekler de genel olarak her iki köyde de bilinen ve inanılan durumlardır ancak köpeğin uluması Yolgeçen Köyü'nde ölüm habercisi kabul edilirken, eve tavşanın girmesi ise Güldede Köyü'nde ölüm habercisi olarak kabul edilmiştir. Eşyalara bağlı olan inançlar başlığı altında bu çalışmada çok örnek bulunamamıştır ancak akşam yapılan her işin uğursuzluk getireceği inancının etkisiyle, evden akşam bir eşyanın çıkması ya da eve akşam vaktinde bir eşyanın girmesiyle kötü olaylar yaşanacağına inanılmıştır. Halk ağzında, ölüm döşeğindeki kişi de görülen fiziki ve psikolojik değişiklikler de gözlemlenerek, ölümün habercisi olan belirtiler olarak kabul edilmiştir. Sonrasında, cenazenin taşınma sürecinde veya ölen kişinin yıkanma anında gibi olağandışı durumlar da yine ölümün habercisi olarak kabul edilmiştir.

Çalışma boyunca karşılaşılan her örnek nesiller boyunca canlılığını koruyarak semboller sayesinde günümüze kadar ulaşmıştır. Genellikle olağandışı olaylar, ölümün ya da felaketin habercisi olarak algılanmıştır.

KAYNAKLAR

- ATAY, T. (2012). *Din Hayattan Çıkar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- BAUMAN, Z. (2000). *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BOZKUŞ, M. (2006). *Sivas Aleviliği. (2. Baskı)*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- DİNÇ, A. (2004). "Gagauz Folklorunda Ölüm". *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (25), 89-106.
- ELİADE, M. (1999). *Şamanizm*. (Çev: İsmet Birkan). Ankara: İmge Kitabevi.
- EREN, M. (2010). "Sembol Dilinin Bir Örneği Olarak Rüyalar: Türk Kültüründe Ölümüne Yorulan Rüyalar". *Turkish Studies*, C. 5, (4), 1074-1099.
- EREN, M. (2012). "Türk Kültürüne Ölüm ve Toprakla İlgili İnanış ve Ritüeller". *ACTA TURCICA Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*. (1), 259-271.
- ERSOY, R. (2014). "Türklerde Ölüm ve Ölü ile İlgili Rit ve Ritüeller". *Millî Folklor*, (54), 86-101.
- GÖDE, H. A. ve TÜRKAN, H.K. (2015). "Karaağaç Arap Nusayri Alevilerinde Ölüm İnançları ve Ritüelleri Üzerine Bir İnceleme". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (73), , 67-88.
- GÜLAKAN KAMAN, S. (2015). "Baykuş Kelimesi ve Baykuşla İlgili İnançlar Üzerine", *Turkish Studies*, C.10, (8), 1137-1154.
- GÜRSEL, N. (2007). "Türklerde Ölümün Sözlü İfadesi". (Ed. Gilles Veinstein). *Osmanlılar ve Ölüm*. (Çev: Ela Güntekin), İstanbul: İletişim Yayınları, 93-118.
- HÖKELEKLİ, H. (2008). *Ölüm, Ölüm Ötesi Psikolojisi ve Din*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- IRMAK, Y. (2018). "Bingöl Halk İnançları ve Uygulamaları". *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, (17), 191-222.
- KARAARSLAN, M. (2011). "Kaşkay Türklerinde Ölümle İlgili Bazı İnanmalar ve Ölüm Öncesine Dair Uygulamalar". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*. C. 4, (7), 329-344.
- KELLEHEAR, A. (2012). *Ölümün Toplumsal Tarihi*. (Çev: Tuğçe Kılınç). Ankara: Phoenix Yayınları.
- ÖKSÜZ, G. (2018). "Türk Rus Mitolojilerinde Mitik Dünya, Ölüm ve Ruh Anlayışı". *AVRASYA Uluslararası Araştırma Dergisi*. C. 6, (15),1029.
- ÖRNEK, S. V. (2016). *Türk Halkbilimi*. Ankara: BilgeSu Yayınları.
- ÖRNEK, S. V. (2017). *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara: BilgeSu Yayınları.
- ÖZDAMAR, F. (2022). "Adana'da Yaşayan Şambayadı Türkmenlerinde Ölüm Etrafında Gelişen İnanç ve Uygulamalar". *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, (19), 37-59.
- PERRIN, H. (2007). "Kazaklarda ve Kırgızlarda Kara Üi Yurdu ve Yas Tutma". (Ed. Gilles Veinstein). *Osmanlılar ve Ölüm*. (Çev: Ela Güntekin), İstanbul: İletişim Yayınları, 75-118.
- SARAÇ, Ö. (2017). "Geçmişten Günümüze Boyabat Ölüm Adetleri". *Studies Of The Ottoman Domain*. C. 7, (13),185-198.
- SARAÇ, Ö. (2021). "Samsun Folklorunda Ölüm ve Kovid-19 Salgını". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (50), 237-276.
- SPELLMAN, W.M. (2017). *Ölümün Kısa Bir Tarihi*. (Çev: Ahmet Bora Pekiner), İstanbul: Can Yayınları.
- ŞAHHÜSEYİNOĞLU, N. (2000). *Anadolu Halk Kültüründe İnanç Motifleri*. İstanbul: İtalik Yayınları.
- TUNÇ, İ. (2021a). "Din ve Kültür İlişkisi". (Ed. İsmet Tunç-Abdulvasıf Eraslan). *Teoloji ve Antropoloji Perspektifinden Din ve Kültür İlişkisi-I*. Ankara: Eskiyeeni Yayınları, 9-38.
- TUNÇ, İ. (2021b). *Ölümsüzlüğün Dinlerdeki Yansımaları ve Transhümanizm*. (Ed. Talip Demir). Ankara: Eskiyeeni Yayınları.
- TUNÇ, İ. (2021c). *Antropoloji ve Din*. Ankara: Eski Yeni Yayınları,
- TÜRKMEN, F. (2012). "Türk Kültüründe Tarihi Gelişim İçinde Hayvan ve Bitkilerin Ölçü Birimi Olarak Kullanılması Hakkında". *Millî Folklor*, C. 24, (95), 96-102.

YAYAN, H. ve CAN, Ç.(2021). "Sanat ve İletişim Açısından Neslihan Kıyar Resimlerinin Çözömlenmeleri". *Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. C. 8, (28), 156-179.

YEŞİLDAL, Ü. Y. (2020). "Alevi-Bektaşî Geleneğinde Tavşanla İlgili İnanç ve Uygulamalar". *The Journal of Academic Social Science Studies*, C. 13, (79), 169-181.

ZARİPOVA ÇETİN, Ç. (2008). "Tatar Türklerinde Cenaze Merasimleri". *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 17, (1),155-168.

KAYNAK KİŞİLER

KAYNAK KİŞİLER	İSİM-SOYİSİM	CİNSİYET	YAŞ	YER	MESLEK	EĞİTİM DURUMU	GÖRÜŞME TARİHİ
KK.1	A. MOĞUL-KOÇ	KADIN	72	YOLGEÇEN	EMEKLİ	İLKOKUL	01.06.2022
KK.2	H. BULUT	KADIN	52	YOLGEÇEN	EV HANIMI	ORTAOKUL	01.06.2022
KK.3	O. TOPRAK	ERKEK	48	YOLGEÇEN	ÇİFTÇİ	İLKOKUL	01.06.2022
KK.4	S. TEPE	ERKEK	68	GÜLDEDE	EMEKLİ	ÜNİVERSİTE	04.06.2022
KK.5	S. TOPRAK	KADIN	45	YOLGEÇEN	EV HANIMI	İLKOKUL	07.06.2022
KK.6	G. MOĞUL-KOÇ	KADIN	42	YOLGEÇEN	EV HANIMI	İLKOKUL	07.06.2022
KK.7	S. DİŞLİ	KADIN	45	YOLGEÇEN	EV HANIMI	İLKOKUL	07.06.2022
KK.8	M. TOPRAK	ERKEK	54	YOLGEÇEN	ÇİFTÇİ	İLKOKUL	12.07.2022
KK.9	H. AKTAŞ	ERKEK	40	YOLGEÇEN	İMAM	ÜNİVERSİTE	12.07.2022
KK.10	U. ÇOPUR	KADIN	64	YOLGEÇEN	EV HANIMI	İLKOKUL	18.07.2022
KK.11	A. DEMİR	KADIN	52	YOLGEÇEN	EV HANIMI	İLKOKUL	20.08.2022
KK.12	A. DERE	ERKEK	50	YOLGEÇEN	İMAM	ÜNİVERSİTE	20.08.2022
KK.13	F. TOPRAK	ERKEK	68	YOLGEÇEN	EMEKLİ	İLKOKUL	20.08.2022
KK.14	N. KUL	KADIN	51	YOLGEÇEN	EV HANIMI	İLKOKUL	20.08.2022
KK.15	R. TUNA	ERKEK	60	YOLGEÇEN	EMEKLİ	İLKOKUL	20.08.2022
KK.16	K. TEPE	ERKEK	63	GÜLDEDE	MUHTAR	İLKOKUL	14.09.2022
KK.17	Z. KARTAL	KADIN	70	GÜLDEDE	EV HANIMI	İLKOKUL	14.09.2022
KK.18	M. KARTAL	KADIN	78	GÜLDEDE	EV HANIMI	İLKOKUL	14.09.2022
KK.19	H. ASLAN	ERKEK	75	GÜLDEDE	EMEKLİ	İLKOKUL	14.09.2022
KK.20	H. ASLAN	KADIN	69	GÜLDEDE	EV HANIMI	İLKOKUL	15.09.2022
KK.21	B. ASLAN	KADIN	74	GÜLDEDE	EV HANIMI	İLKOKUL	15.09.2022
KK.22	Z. TEPE	KADIN	67	GÜLDEDE	EV HANIMI	İLKOKUL	15.09.2022
KK.23	N. TUNA	KADIN	55	YOLGEÇEN	EV HANIMI	İLKOKUL	27.10.2022
KK.24	F. ÇOPUR	KADIN	40	YOLGEÇEN	EV HANIMI	İLKOKUL	03.02.2023
KK.25	S. ÇOPUR	KADIN	43	YOLGEÇEN	EV HANIMI	İLKOKUL	03.02.2023
KK.26	M. YAZI	ERKEK	78	YOLGEÇEN	EMEKLİ	İLKOKUL	03.02.2023
KK.27	K. MOĞUL-KOÇ	ERKEK	70	YOLGEÇEN	EMEKLİ	İLKOKUL	19.02.2023
KK.28	R. MOĞUL-KOÇ	KADIN	63	YOLGEÇEN	HAFIZ	İLKOKUL	19.02.2023
KK.29	E. DİŞLİ	ERKEK	80	YOLGEÇEN	ÇİFTÇİ	İLKOKUL	19.02.2023
KK.30	R. TEPE	ERKEK	67	GÜLDEDE	EMEKLİ	İLKOKUL	01.03.2023
KK.31	B. TEPE	KADIN	65	GÜLDEDE	EMEKLİ	İLKOKUL	01.03.2023
KK.32	R. ASLAN	ERKEK	63	GÜLDEDE	ÇİFTÇİ	İLKOKUL	01.03.2023
KK.33	M. DİŞLİ	KADIN	75	YOLGEÇEN	EMEKLİ	İLKOKUL	02.03.2023
KK.34	F. DERE	KADIN	68	YOLGEÇEN	EV HANIMI	İLKOKUL	02.03.2023
KK.35	F. AVCU	ERKEK	75	YOLGEÇEN	EMEKLİ	İLKOKUL	02.03.2023
KK.36	S. AVCU	KADIN	73	YOLGEÇEN	EMEKLİ	İLKOKUL	02.03.2023
KK.37	M. KAVUN	ERKEK	69	GÜLDEDE	ÇİFTÇİ	İLKOKUL	08.03.2023

KK.38	R. DEMİR	KADIN	50	YOLGEÇEN	EV HANIMI	İLKOKUL	10.03.2023
KK.39	T. DİŞLİ	ERKEK	78	YOLGEÇEN	EMEKLİ	İLKOKUL	04.04.2023
KK.40	K. DİŞLİ	KADIN	77	YOLGEÇEN	EMEKLİ	İLKOKUL	04.04.2023
KK.41	S. AVCU	KADIN	43	YOLGEÇEN	EV HANIMI	ORTAOKUL	04.04.2023
KK.42	F. TEPE	KADIN	42	GÜLDEDE	ÖĞRETMEN	ÜNİVERSİTE	10.04.2023
KK.43	T. TEPE	ERKEK	54	GÜLDEDE	ÇİFTÇİ	İLKOKUL	10.04.2023
KK.44	H. KAVUN	ERKEK	61	GÜLDEDE	ÇİFTÇİ	İLKOKUL	10.04.2023

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Sosyal ve Beşeri Bilimler Kurulunun 29.04.2022 tarih ve 19 no'lu kararı ile araştırmanın etik olarak uygunluğuna karar verilmiştir.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.